

พระราชวังจันทน์

นายปองพล อดิเรกสาร รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ
กำลังชมรูปจำลองพระราชวังจันทน์ (ภาพจากหนังสือพิมพ์มติชน
ฉบับวันที่ 19 ธันวาคม 2545)

เมืองพิษณุโลก
 พระพุทธชินราช
 พระศรีศากยวงศา
 พระพุทธชินราช
 พระศรีศากยวงศา
 พระพุทธชินราช

จากวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหารผู้เขียนขอพาท่านผู้อ่านไปชม “พระราชวังจันทน์” หรือเรียกชื่อกันสั้นๆ ว่า “วังจันทน์” และยังมีอีกชื่อหนึ่งว่า “วังพระนเรศวร” ซึ่งต้องข้ามสะพานนเรศวรที่ข้ามแม่น้ำน่านไปฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนที่ขนานไปกับแม่น้ำน่าน จะผ่านศาลากลางจังหวัดพิษณุโลกไปจนถึงโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ซึ่งที่นี่เป็นที่ตั้งของพระราชวังจันทน์ปัจจุบัน จะพบว่าในบริเวณโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมนี้ ทางกรมศิลปากรได้ทำการขุดตรวจสอบพบแนวกำแพงชั้นนอกและชั้นในทั้ง 4 ทิศ กรอบประตูวัง ทิมดาบ และแนวกำแพงกั้นกลางพระราชวังชั้นในด้วย

เมื่อท่านเดินทางมาถึงบริเวณที่ได้ชื่อว่า **พระราชวังจันทน์** หรือ **วังจันทน์** หรือ **วังพระนเรศวร** แล้ว ผู้เขียนจะขอแนะนำให้ท่านได้ทราบถึงเรื่องราวของ พระราชวังจันทน์ หรือวังจันทน์ หรือวังพระนเรศวร ก่อน ผู้เขียนขอเล่าให้อ่านกันดังนี้

พระราชวังจันทน์อาจจะสร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยสุโขทัย ราว

พ.ศ. 1905-1912 ซึ่งตรงกับรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทก็เป็นได้ เพราะพระองค์ได้โปรดให้สร้างเมืองพิษณุโลกขึ้น ต่อมาสมัยอยุธยา ราว พ.ศ. 2006-2031 เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลกเพื่อรับศึกล้านนา ก็คงเสด็จมาประทับที่พระราชวังจันทน์นั้นเช่นกัน

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จขึ้นครองราชย์ได้โปรดให้พระมหาธรรมราชาซึ่งเป็นเชื้อวงศ์สุโขทัย-พิษณุโลกเสด็จขึ้นครองหัวเมืองฝ่ายเหนือตั้งเดิมอยู่ที่เมืองพิษณุโลก พร้อมทั้งพระราชทานพระวิสุทธิกษัตริ (ราชธิดาที่ประสูติแต่พระมหาลีคือสมเด็จพระสุริโยทัย) เป็นพระชายาสมเด็จพระมหาธรรมราชา พ.ศ. 2091 จึงเชื่อกันว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชากับพระวิสุทธิกษัตริประทับอยู่ในพระราชวังจันทน์นี้

เมื่อเป็นเช่นนั้นสมเด็จพระนเรศวรฯ กับสมเด็จพระเอกาทศรถก็ถือประสูติในพระราชวังจันทน์นี้อย่างแน่นอน และเมื่อสมเด็จพระนเรศวรฯ พ้นจากสภาพตัวประกันพระเจ้ากรุงหงสาวดีแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงโปรดให้สมเด็จพระนเรศวรฯ ที่มีพระชันษาเพียง 16 พรรษา เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก เชื่อได้ว่าต้องประทับอยู่ในพระราชวังจันทน์นี้ จึงเรียกพระราชวังจันทน์ในอีกชื่อหนึ่งว่า "วังพระนเรศวร"

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งยังดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรีนั้น พระองค์ได้ทรงรักษาเมืองพิษณุโลกจากการโจมตีของพม่าไว้ได้เป็นเวลานานนั้น ก็คงประทับอยู่ในพระราชวังนี้ จนกระทั่งชาวเมืองขาดเสบียงอาหาร จึงทิ้งเมืองไป และพม่าซึ่งมือแซ่หุ่่นก็เป็นแม่ทัพเอาเมืองพิษณุโลกได้และได้เผา

เมืองพิษณุโลกด้วย พระราชวังจันทน์ก็คงถูกไหม้ไปหมดตั้งแต่ตอนนั้น การที่พม่าตีเมืองพิษณุโลกได้และเผาเมืองนี้ ... ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า

“ฝ่ายอแซห์ห่วนก็แจ้งว่า ท้าพไทยแตกหนีออกจากเมืองแล้วก็ขับพลทหารเข้าในเมือง ให้จุดเพลิงเผาบ้านเรือนและอารามใหญ่น้อยทุกตำบล แสงเพลิงสว่างดังกกลางวัน...”

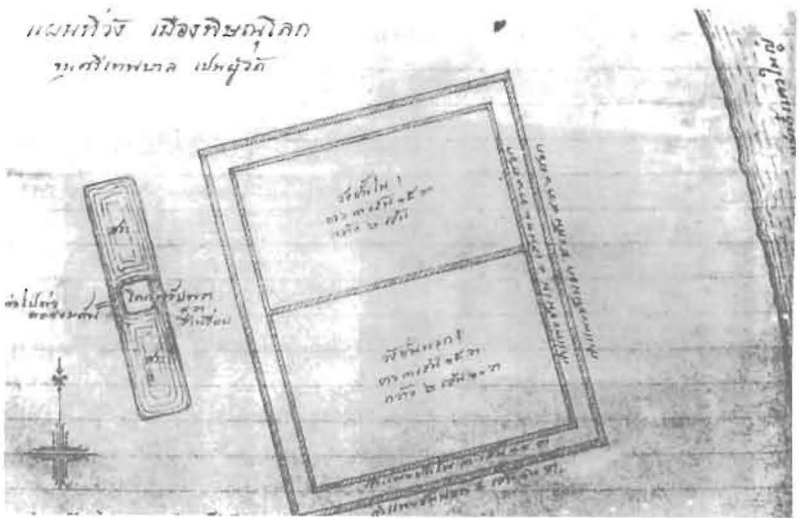
อย่างไรก็ตามพระราชวังจันทน์ก็คงไม่ถูกไฟไหม้เลยทั้งหมด คงเหลือกำแพงวังหรือซากฐานพระราชวังบ้างแน่ๆ แต่เมื่อทางราชการต้องการบริเวณนี้สร้างโรงเรียนก็คงจะรื้อเสียหมด การพบพระราชวังจันทน์นี้ สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี องค์อุปราชราชินี ดังนี้

“...ครั้งหนึ่งหม่อมฉันขึ้นไปเมืองพิษณุโลก ไปถามหาของโบราณในเมืองนั้นเขาบอกว่ามีวังจันทน์เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณอยู่ทางฝั่งตะวันตก หม่อมฉันไปตรวจดูก็เห็นจริงดังเขาบอก จึงสั่งให้ถางถวายเป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตร (เข้าใจว่าท่านก็ได้เคยเสด็จไปทอดพระเนตรแล้ว) วังจันทน์นั้นคงสร้างเมื่อครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก และเป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครองเมืองพิษณุโลก...”

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองพิษณุโลกนั้น ก็ได้เสด็จไปทอดพระเนตรพระราชวังจันทน์ ซึ่งปรากฏในข่าวเสด็จพระราชดำเนินเก็บความตามที่ควรกล่าวจากพระราชหัตถเลขา ตอนหนึ่งดังนี้

“...เวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพระราชวัง ซึ่งตั้งอยู่เหนือพลับพลาประมาณ 20 เส้น วงกำแพงโดยรี 6 เส้น โดยกว้าง 3 เส้น เป็นกำแพง 2 ชั้น ชั้นนอกอยู่ข้างจะชำรุดทรุดโทรมมาก เหลือพื้นดินน้อย แต่ชั้นในที่ยังเหลือถึง 2 คอกเศษ 3 คอกก็มี ที่ในวังนั้นยังมีราก ซึ่งทรงพระราชดำริว่าเป็นพระที่นั่งโดยยาว 22 วา กว้าง 7 วา มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ห่างพระที่นั่งไปข้างละ 5 วาโดยรอบ ไม่ได้ยอมุขอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ทรงคะเนว่าเห็นจะเป็นหลังยาว เหมือนพระที่นั่งจักรพิศาลเมืองลพบุรีดูฝีมือจะเป็นครั้งกรุงเก่า...เขาว่ายังมีสระต่อออกไปอีกน่าจะยังมีพระที่นั่งอันใดอันหนึ่งตั้งอยู่ที่ริมสระนั้น เพราะเห็นมีอิฐอยู่มาก วังนี้เพิ่งจะตรวจพบแลถางในครั้ง นี้ จะกำหนดแน่ชัดเจนนยังไม่ได้ แต่เป็นวังตั้งอยู่ใกล้กำแพงเมืองด้านเหนืออย่างลักษณะกรุงเก่า ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเครื่องสังเวชบูชาเจ้าผู้ครองเมืองแต่ที่สำคัญ คือพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ซึ่งเป็นผู้สร้าง 1 พระเจ้าไกรสรราชซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรก 1 พระรามศวร ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ 1 พระอาทิตย์วงษ์ ซึ่งปรากฏพระนามว่า บรมราชาหน่อพุทธางกูร 1 พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสมเด็จพระสรรเพชญ์ 1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 1 สมเด็จพระเอกาทศธรรมหาราช 1 องค์หลังนี้ถือว่าเป็นที่ประสูติแล้ว...”

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จเมืองพิษณุโลกก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยอิศรพระองค์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลกตอนหนึ่งเกี่ยวกับพระราชวังจันทน์ดังนี้

แผนที่พระราชวังจันทน์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนไว้เมื่อคราวเสด็จเมืองพิษณุโลก ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลก

“...เป็นที่น่าสงสัยอยู่ว่า สระสองห้อง นั้นคงเป็นที่ประทับสำหรับพระทัย อันแวดล้อมไปด้วยพฤษชาติเป็นสวน ควรจะอยู่ในกำแพงวังนี้ เหตุไรจึงอยู่นอกกำแพงวังแต่ว่าไม่ได้ บางทีจะมีกำแพงโอบมาอีก เป็นที่สวนเพิ่มเติมบวกเข้ากับวังในภายหลังก็เป็นได้ แต่จะดูอะไรก็ไม่เห็น เพราะรกเหลือเกิน กำแพงที่มีอยู่อย่างไรตามที่เขียนไว้ นั้น ดูเห็นไม่ใคร่ได้ เพราะเหลืออยู่แต่ไม้ใคร่พ่นยอดพวง เห็นจะถูกหรือเหมือนกัน ที่เขียนไว้เป็นวงเป็นกงนั้น ตามที่ขุนศรีเทพบาลแก่ได้บอกไปเห็น บางทีกำแพงส่วนที่ล้อมสระจะมี แก่ไม่ได้บอกไปถูกต้องแลพระยาเทพาบอกว่าได้เห็นแต่ก่อนที่ในวังนั้น มีอิฐก่อเป็นห้องๆ เหมือนนากหงา แต่จะอยู่ตรงไหนจำไม่ได้เสียแล้ว ตามที่พระยา

สระสองห้อง (ภาพจากหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 27 ธันวาคม 2540)

เทพาว่านั้น งามจะเป็นฐานห้องพระโรง เพราะท่วงทีที่ท่าเหมือนกับ
ปราสาทวิหารสมเด็จพระกรุงเก่าที่เคยได้เห็นมา ได้ขอให้พระยาเทพาคันดู
ถ้าพบอายสิ่งทีก่ออิฐให้ถางไว้...”

เท่าที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้เสด็จพระราชวังจันทน์ เป็น
เวลาล่วงเลยมาราว 101 ปีแล้ว แต่ในตอนนั้นก็ยังมีซากโบราณสถาน
เหลืออยู่ และเมื่อราว 64 ปีมาแล้วนี้ก็ยังมีซากอิฐเหลืออยู่เช่นกัน ดัง
ที่คุณบุญชุต แสงต่าย ได้เขียนไว้ให้หนังสือ “เที่ยวเมืองสองแควฯ”
ดังนี้

“พระราชวังที่ตั้งอยู่ริมลำน้ำน่านฝั่งตะวันตกเหนือศาลากลาง
จังหวัดขึ้นไปประมาณ 8 เส้น อันบัดนี้เป็นที่ตั้งโรงเรียนพิษณุโลก
พิทยาคม แต่ไม่มีสิ่งใดพอเป็นขึ้นเป็นอันเหลือปรากฏอยู่เลย เท่าที่

เห็นพอเป็นเครื่องแสดงได้ก็แต่แนวกำแพงวังตอนหนึ่งที่ผ่านมาทาง
หลังโรงเรียนได้ความว่าพระราชวังนี้มีกำแพงเป็นสองชั้น พื้นที่ไม่สู้ใหญ่
นัก และเพราะเหตุที่ต้นไม้ขึ้นอยู่เป็นพงในนั้นจึงดูยาก แต่ก็พอจะ
เห็นได้ว่าเป็นพระราชวังย่อมๆ และปราสาทราชฐานคงจะทำด้วยไม้
จึงไม่มีร่องรอยเหลืออยู่เลย ทางด้านตะวันออกก็มีกำแพงย่อเหลี่ยม
อยู่แห่งหนึ่ง เข้าใจว่าตรงนั้นจะมีพลับพลาสูง และต่อนั้นออกไปคงจะ
เป็นหน้าพระลาน การก่อสร้างใช้อิฐเหมือนเช่นที่จังหวัดพระนครศรี-
อยุธยา ในบริเวณพระราชวังนี้ยังมีศาลเทพารักษ์อยู่หลังหนึ่ง ตั้งอยู่
ระหว่างกลางพระราชวัง..."

ก่อนที่บริเวณพระราชวังจันทน์นี่จะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพิษณุ-
โลกพิทยาคมนั้น เดิมเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพิษณุวิทยายนอันเป็น
โรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมมาก่อน ซึ่งเป็นเวลา 64 ปีล่วงมาแล้ว และ
การที่โรงเรียนดังกล่าวไปตั้งอยู่นี้เองจึงทำให้ซากโบราณสถานต่างๆ ถูก
รื้อถอนไปจดหมดสิ้น ไม่มีโบราณสถานเหลืออยู่ให้มองเห็นได้เลย แต่
คงมีเหลืออยู่ใต้ดินที่มองไม่เห็นอย่างแน่นอน

จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2535 โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมจะ
สร้างอาคารเรียน 4 ชั้น ระหว่างก่อสร้างคนงานขุดพบซากอิฐ จังหวัด
พิษณุโลกจึงแจ้งให้หน่วยศิลปากรที่ 3 สุโขทัยได้ทราบ ดังนั้นทาง
กรมศิลปากรจึงมาตรวจสอบด้วยการขุดตรวจสอบบริเวณดังกล่าว ผล
การขุดตรวจสอบมีรายละเอียดที่น่าสนใจมากดังนี้

ได้ขุดตรวจสอบพบแนวกำแพง 2 แนว ซึ่งเมื่อนำแผนที่พระ
ราชวังจันทน์ครั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ปรับเป็น
ระยะเมตริกและซ้อนทับกับแผนผังของโรงเรียน ปรากฏว่าพระราชวัง

พระราชวังจันทน์ที่กรมศิลปากรขุดตรวจสอบ
เมื่อปี พ.ศ. 2533 พบแนวกำแพงถูกสร้างไว้ 2 ชั้น
(ภาพจากหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 27 ธันวาคม 2540)

แนวกำแพงของพระราชวังจันทน์
(ภาพจากมติชนฉบับวันที่ 19 ธันวาคม 2545)

จันทน์อยู่ภายใต้บริเวณ 2 ใน 3 ของพื้นที่โรงเรียนทั้งหมด มีบริเวณประมาณ 30 ไร่ แนวกำแพงที่พบ มีแนวกำแพงชั้นในและแนวกำแพงชั้นนอก และยังพบแนวอิฐก่อเป็นฐานอาคารลักษณะทิมดาบ หรือที่พิกายมรักษาการณ์อยู่ตลอดเป็นระยะระหว่างแนวกำแพงทั้งสองชั้น

จากผลการขุดตรวจสอบนี้เอง กรมศิลปากรได้สันนิษฐานว่าแนวกำแพงที่ขุดตรวจพบครั้งนี้ มีขนาดและลักษณะตรงกันกับเอกสารการสำรวจสมัยโบราณ ได้แก่พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2444 และจดหมายระยะทางไปพิษณุโลก ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พ.ศ. 2444

ช่วงเวลาดังกล่าวสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินนำนักเรียนนายร้อย จปร. เยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีพระราชวังจันทน์ด้วยพระองค์เอง

ล่าสุดเมื่อเดือนเมษายน 2545 ทางกรมสามัญศึกษาเริ่มให้ทางโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมไปสร้างอาคารเรียนใหม่และย้ายโรงเรียนไปสถานที่ใหม่ ที่บึงแก่งใหญ่ ต.ท่าทอง อ.เมืองพิษณุโลก โดยเริ่มย้ายนักเรียนไปบางส่วน ซึ่งคาดว่าจะปี พ.ศ. 2548 จะย้ายไปได้ทั้งหมด เมื่อถึงเวลานั้นทางกรมศิลปากรจะทำการขุดตรวจสอบพระราชวังจันทน์ได้ทั้งหมดประมาณ 30 ไร่ และคงจะทราบรายละเอียดและเห็นแนวของ "พระราชวังจันทน์" ที่น่าตื่นเต้นและน่าสนใจมากอย่างแน่นอน

